

Mövzu 14: Viqotski Sosial-mədəni nəzəriyyə

Rus psixoloqu Lev Viqotski iyirminci əsrin əvvəllərində Koqnitiv İnkişafın Sosial-mədəni nəzəriyyəsi olaraq bilinən idrakın inkişaf nəzəriyyəsini irəli sürdü.

Viqotski nəzəriyyəsinin əsas fikri, uşaqların koqnitiv inkişafının digər insanlarla, xüsusən daha bacarıqlı insanlarla sosial qarşılıqlı təsir yolu ilə inkişaf etdirilməsidir. Başqa sözlə, Viqotski, sosial öyrənmənin koqnitiv inkişafdan əvvəl meydana gəldiyinə və uşaqların aktiv şəkildə bilik qurmasına inanırdı. Viqotskiyə görə, xüsusilə bu inkişafda sosial və dilin təsiri daha böyükdür. Sosial təsir dedikdə, uşağın ətraf-mühitlə əlaqəsi nəzərdə tutulur. Bu təsir zamanı Valideynlər, müəllimlər və şagird mühitindəki digər yetkinlər hamısı bu prosesə öz töhfələrini verirlər. İzah edir, modelləşdirir, kömək edir, istiqamət verir. Digər tərəfdən həmyaşıdlar əməkdaşlıq edir və öyrənmə təcrübəsini zənginləşdirirlər. Dilin təsiri isə şagirdlərin başqalarının onsuz da sahib olduğu bilikləri əldə etmələri üçün qapını açar.

Bu nəzəriyyənin 3 komponenti var: **Proksimol (Yaxın) inkişaf zonası; Scaffolding; Daxili Nitq.**

Proksimol inkişaf zonası: Viqotski, uşaqların təlim prosesinə aid olan Proksimal İnkişaf Zonası anlayışı ilə ən çox tanınıb. Viqotski nəzəriyyəsinə görə, müəyyən bir vəzifə üçün proksimal inkişaf zonasında olan uşaqlar, demək olar ki, tapşırığı müstəqil şəkildə yerinə yetirə bilirlər, lakin hələ də kifayət qədər bacarmırlar. Tapşırığı müvəffəqiyyətlə yerinə yetirmək üçün onlara bir az kömək lazımdır. Məsələn, beş yaşlı uşaq üç təkərli bir velosiped sürməyi bilir. Ancaq babası iki təkərli velosipedinin arxasına yapışmadan sürə bilməz. Babasının köməyi ilə bu kiçik qız velosipedini tarazlamağı öyrənir. Daha çox təcrübə ilə velosipedi öz başına sürə bilər. Bu ssenaridə uşaq velosiped sürmək üçün proksimal inkişaf zonasındadır.

Proksimal İnkişaf Zonası anlayışı Viqotskinin sosial təsirlərin, xüsusən də kimdənsə göstəriş almasının uşaqların idrak inkişafına böyük əhəmiyyət verdiyinə inamını vurğulayır. Uşaqlara təlimatlar verildikdə və ya müəyyən tapşırıqların necə yerinə yetirildiyi göstərildikdə, mövcud zehni sxemlərdə alınan yeni məlumatlar sistemləşdirilir. Bu məlumatları, bu vəzifələri necə yerinə yetirmək üçün istiqamətləndirilir və nəticədə müstəqil olaraq yerinə yetirməyi öyrənirlər.

Scaffolding (Skelet, karkas, özək) : Viqotskinin Scaffolding konsepsiyası Proksimal inkişaf zonası anlayışı ilə sıx bağlıdır. Bu uşağın bu vəzifəni müstəqil olaraq yerinə yetirə biləcəyi müddətə qədər bir tapşırığı yerinə yetirməsini təmin edən daha məlumatlı bir digərinin uşağa verdiyi müvəqqəti dəstəyə aiddir. Uşağın həqiqi zonadan Proksimol zonaya keçə bilməsi üçün böyüklər və ya həmyaşıdları tərəfindən verilən köməyi əhatə edir. Məsələn, yuxarıdakı misalda babanın velosipeddən tutması scaffoldingə misal ola bilər.

Daxili (Şəxsi) nitq= Viqotski daxili nitqin əhəmiyyətini sənədləşdirən ilk psixoloq idi. Viqotski, "daxili nitq"i uşaqların fəaliyyət və strategiyaları

planlaşdırması və buna görə də onların inkişafına kömək etmək üçün bir vasitə olaraq görür. Daxili nitq davranışın özünü tənzimləməsi üçün dilin istifadəsidir. Buna görə dil düşüncə / anlama üçün sürətləndiricidir. Viqotski, daha çox daxili nitqlə məşğul olan uşaqların, ondan geniş istifadə etməyən uşaqlara nisbətən daha çox sosial bacarıqlı olduğuna inanırdı. Bu, uşaqların "yüksək səslə düşünmələri" nə aiddir. Öz-özünə danışmaq uşaqlar məktəb yaşına çatana qədər davam edir.

PIAJE VƏ VIQOTSKI NƏZƏRİYYƏLƏRİNİN OXŞARLIQLARI:

Uşaqlar yaşlandıqca getdikcə daha mürəkkəb məlumat və bacarıqlar əldə edirlər.

Həm xarakterə , həm də tərbiyəyə vurğu - Hər ikisi beyin və bədənin irsiyyət və inkişaf rolunu tanıyır = xasiyyət. Piaget, uşaqların ətraf mühitin tələblərinə necə cavab verdiyini tanıyır.

Uşaqların koqnitiv qabiliyyətləri ardıcılıqla inkişaf edir və müəyyən qabiliyyətlər müəyyən mərhələlərdə inkişaf edir.

PIAJE VƏ VIQOTSKI NƏZƏRİYYƏLƏRİNİN FƏRQLƏRİ:

Piaje, koqnitiv inkişafın uşağın yeni təcrübələrə uyğunlaşma meyindən qaynaqlandığını dediyi halda, Viqotski, koqnitiv inkişafın sosial qarşılıqlı təsir ilə idarə olunduğunu söylədi.

Piaje, uşaqların aktiv kəşf yolu ilə öyrəndiyini; Viqotski isə uşaqların təlim və rəhbərlik vasitəsilə öyrəndiyini deyir.

Piaje, koqnitiv inkişafın universal olaraq eyni olduğuna inanarkən , Viqotski bunun mədəniyyətlərə və zamana görə fərqli olduğunu dedi.

Piaje inanırdı ki, uşaqlar yalnız hazır olduqları zaman öyrənəcəklər; Viqotski isə inkişafın düzgün istiqamət və yaxın inkişaf zonası daxilində sürətlənə biləcəyinə inanırdı.

Piaje dilin idrak inkişafının nəticəsi olduğuna inanırdı; Viqotski, dilin idrak inkişafının açarı olduğunu dedi.